

اسطوره‌شناسی مندایی

خزعل الماجدی / ترجمه: مهدی برزگر

www.ketab.ir

سرشناسه	:	ماجدی، خزعل، ۱۹۵۱ - م. Majidi, Khazal
عنوان قراردادی	:	المثولوجيا المندائية، فارسی
عنوان و نام پدیدآور	:	اسطوره‌شناسی مندایی / خزعل الماجدی؛ ترجمه مهدی برزگر.
مشخصات نشر	:	تهران: ایشثار، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	:	۵۹۵ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۹۳۱۴۳-۳-۳
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
موضوع	:	صائبین - تاریخ History --Mandaeans
	:	صائبین - اساطیر Mythology --Mandaeans
	:	صائبین - دین Religion --Mandaeans
	:	کیهان‌شناسی Cosmology
شناسه افزوده	:	برزگر، مهدی، ۱۳۶۶-، مترجم
رده بندی کنگره	:	۱۴۰۵ BT
رده بندی دیویی	:	۹۳۲/۲۹۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۲۱۶۰۲۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیبا

www.ketab.ir

 ایشثار

اسطوره‌شناسی مندایی

نویسنده: خزعل الماجدی	مترجم: مهدی برزگر
نشر: ایشثار	نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲
تیراژ: ۱۰۰ نسخه	طراح جلد: مهدیه سعدی
صفحه آرا: معصومه قاسمی	

سایت: ishtaar.ir

اینستاگرام: ishtarpublication

ایمیل: ishtarpublication@gmail.com

تلفن: ۰۹۰۲۱۱۳۵۹۷۶ تلگرام: ۰۹۰۲۱۱۳۵۹۷۶

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۳۱۴۳-۳-۳

فهرست مطالب

۱۹.....	پیشگفتار.....
۲۳.....	سخن مترجم.....
۲۷.....	مقدمه.....
۳۵.....	بخش یکم: منداییان و اسطوره‌هایشان.....
۳۷.....	گفتار نخست: ریشه تاریخی منداییان.....
۳۷.....	ناصورائیان.....
۴۰.....	منداییان.....
۴۱.....	صابئین.....
۴۳.....	گام یکم: تاریخ مندایی از دیدگاه میراث معنوی ایشان.....
۴۴.....	۱- از نوح تا بهرام.....
۴۵.....	۲- از مصر به سوی حران.....
۴۶.....	۳- از حران به سوی اورشلیم.....
۴۷.....	۴- از اورشلیم تا حران و از آنجا به سوی بابل.....
۴۸.....	۵- از ایران به سوی عربان.....
۴۹.....	گام دوم: صابئین از دیدگاه دانشمندان مسلمان.....
۴۹.....	۱- سده هفتم زایشی.....
۵۰.....	۲- سده هشتم زایشی.....
۵۱.....	۳- سده نهم زایشی.....
۵۱.....	رویداد مأمون.....
۵۲.....	۴- سده دهم زایشی.....
۵۵.....	۵- سده یازدهم زایشی.....

پیشگفتار

قوم فراموش شده، عنوانی دردناک برای مستندی تلویزیونی درباره زندگی مندائیان ایران بود. این مستند - شاید - نخستین فیلم قابل اعتنا از قومی نیک نهاد بود که با پیشینه‌ای دو هزار ساله بارآور بخشی از فرهنگ ایران زمین هستند و چنان غباری سیمای درخشان‌شان را دربرگرفته که حتی بسیاری از همشهری‌های خونگرمشان هم یا بی‌خبر از احوال ایشانند و یا با اطلاعاتی نادرست و سربسته، متهم به خورشید پرستی و ستاره پرستی شان می‌کنند. خوشبختانه تهیه کننده توانست توجه بسیاری از مخاطبین را به مضمون فیلم جلب و گرم‌ک‌هایی را از چهره مندائیان بزداید.

انتخاب هوشمندانه سبک مستند، باعث برانگیختگی حس کنجکاوی علاقمندان و احساس مسئولیت در فرهیختگان شد. به گونه‌ای که تا چند روز پس از آن، واژه‌های مندائی، مندائیان، صابئین و تعمید در حلقه کلمات جستجو شده در موتور جستجوگر گوگل بود. حاصل آنکه این قوم دیگر، قوم فراموش شده نیستند. چه اینکه در سال‌های اخیر چندین مقاله علمی و کتاب با محوریت مندائیان تالیف یا ترجمه شده است که هریک به نوبه خود ارزنده هستند.

باری مندائیان که گاه به غلط صابئین نیز خوانده می‌شوند، قومی از کهن‌یکتاپرستانی هستند که در اثر فشارها و ناملایمت‌های اجتماعی، موطن اصلی خویش - اورشلیم - را ترک و در پی کاوش مکانی امن برای سکونت، ایران بزرگ را برگزیده و در آن رحل اقامت افکندند و از آنجا که برای انجام مناسک دینی روزانه و مناسبتی نیازمند استفاده از آب جاری (یردنا) بودند، حواشی رودخانه‌های مناطق گرمسیر را مناسب‌ترین جای یافتند تا بتوانند در تمامی ماه‌های سال از آن بهره گیرند.

هرچند ایرانیان در طول این دوران طولانی پیوسته میزبانان خوبی نبوده و گاه به ستیز با هم‌مانان برخاسته و درگیری‌ها و کشتارهایی را نیز رقم زده و تصاویر زشتی را رسم کردند اما مندائیان وطن‌نورا را نکرده و در این زیست‌دو هزاره فراز و فرودهای اجتماعی فراوانی را تجربه کردند. در این باره پسندیده است، منشاء نامهربانی‌ها را اختلافات درون خانوادگی

بدانیم که گاه در اثر تحریک دیگران روی می‌دهند. وگرنه سپید پوشان مندائی عضو موثر از خانواده بزرگ ایران و جزئی ناگسستنی از فرهنگ متنوع ایران زمین‌اند. و بدون تردید یکی از جلوه‌های کم‌مانند ایران عزیز همین رنگارنگی و گونه‌گونی و فراوانی ادیان، مذاهب، قومیت‌ها، زبان‌ها، گویش‌ها و فرهنگ و خرده فرهنگ‌هاست.

به هر روی مندائیان به منظور پرهیز از تحمل خشونت و در امان ماندن از خطر، در حاشیه‌ای خود خواسته آرام گرفته و پرده‌ای ستبر بر عقاید و مناسک و باورهای خود کشیدند و با گونه‌ای از خودسانسوری به فراموش شدگی دامن زدند. در حالی که بسیاری از اعتقادات بنیادین آئین مندائی به لحاظ ناهمسوئی با خوانش‌های دیگر ادیان، شایسته بررسی و تحقیق‌اند و می‌تواند دست‌مایه ده‌ها پژوهش علمی - دانشگاهی قرار گیرد. نمونه‌هایی از این اختلاف دیدگاه‌ها در موضوع آفرینش نخستین انسان و زادآوری‌های پسین آن است.

ادیان ابراهیمی با یگانگی دیدگاه و البته اندکی دگرگونی گفته‌اند: خداوند آدم^(۴) را از گِل سرشت و از روح خود^(۵) در او دمید و برایش همسری به همان سان آفرید و آنان را در پردیس جای داد و همه نعمات بهشتی را به ایشان ارزانی کرد. بجز میوه ممنوعه‌ای که به پرهیز از خوردن آن توصیه شدند. ولی آنان با نافرمانی از دستور الهی موجبات خشم خداوندی را فراهم و به کیفر این سرکشی، از بهشت جاودان اخراج و به زمین هبوط کردند. اما روایت مندائیان، کاملاً دگرگون است و بجای گناهبار کردن نخستین پدر و مادر نوع آدم، آنان را بچ بیشتر داده و بهانه خروج را نه عقوبت گناه بلکه گم‌داری ویژه از جانب آفریدگار دانسته‌اند. بدین صورت که وقتی خداوند اراده کرد شناخته شود، برگزیدگان گرامی خود را با ماموریت فرزندآوری و ازدیاد نسل بشر به زمین گسیل داشت و آنان که از این فرمان، اندوه و هراسی توأمان به دل داشتند، هراسناک از فتنه ابلیس در این راه، مسیر را بر خطر و سرشار از لغزش دانستند. خداوند بزرگ در پاسخ، گنزارها را به عنوان دژی نیرومند و چراغی درخشان به ایشان داد تا با دست یازیدن به آن از هر هراسی دور باشند و با استواری به ماموریت پروردگار بپردازند. و این چنین بود که آدم و حوا^(۶) نه تنها هبوط نکردند بلکه به افراستگی جایگاه نزد آفریدگار نیز سرفراز شده و اهتمام به انجام وظیفه کردند. میوه زندگی این جهانی گم‌داری خداوند سه زایمان دو قلو بود. در هر زایمان یک پسر و یک دختر به دنیای خاکی افزود شد و آنگاه که نسل اول از صُلب آدم تمایل به ازدواج یافتند، پدر به درگاه خداوند عذر آنان را آورد و پیوند خونی خواهر - برادری را بازدارنده همسرگزینی دانست. خداوند نیز شصت نفر دیگر را به همان شیوه نخستین آفرید و برای همسری به زمین فرستاد. شش فرزند آدم و حوا با ایشان ازدواج کرده و زادآوری بدین شکل آغاز شد. این در حالی است

که خوانش ادیان ابراهیمی، نخست کشتن برادری به دست یکی از برادران را فاش می‌کند. سپس همسرگزینی نخستین دودمان را ازدواج با محارم دانسته‌اند و در توجیه این آزارم‌شکنی گفته‌اند: تحریم ازدواج با محارم، حکمی تشریعی است که در آنزمان به لحاظ مقتضیات چاره‌ای غیر از آن نبوده است.

دگر بینی ژرف در موارد بالا می‌تواند کلیدی برای ورود به جهان گسترده معارف پردامنه مندائیان باشد. هرچند تا کنون تلاش‌هایی صورت گرفته و آثار ارجمندی به زیور چاپ آراسته و در دسترس علاقمندان قرار داده شده‌اند. اعم از آثاری که نتیجه کاوش در تاریخ مندائیت بوده؛ یا نویسندگانی که با دید مردم‌شناسی به تحقیق پرداخته‌اند؛ یا دیگرانی که از منظر درون دینی به شرح مناسک و ظرایف همت گماشته و یا فرزنانگانی که زبان آرامی مندائی را زیر ذره بین علمی قرار داده‌اند همگی سودمند هستند. اما در این میان قطعاً جای خالی یک کتاب فراگیر درباره اساطیر مندائی سخت حس می‌شد که اثر محتشم حاضر به‌خاطر توان دانشمند فرزانه جناب آقای دکتر خزعل ماجدی و برگردان فنی، روان و عالمانه منجمت‌الزبان‌دان فرهیخته جناب آقای مهدی برزگر این تئیهگی را پر کرد. کتاب در دست ما که در این باب نوشته شده نه تنها به صورتی ویژه و تخصصی به اسطوره‌ها پرداخته بلکه گوشه‌چشمی به عرفان مندائی، کیهان‌شناسی و حتی باورهای تطبیقی نیز دارد. این برجستگی غنای کتاب را افزون کرده است. اما هنوز نیاز جدی به کار بیشتر و ماندگار در عرصه‌هایی که از چشم دور مانده‌اند وجود دارد.

در پایان ناگزیر از بیان دلمشغولی خود نسبت به آینده این قوم مهربان و پاک سرشت هستم و می‌خواهم از روند رو به کاهش جمعیت مندائیان ایران پرده بردارم و هشدار دهم که غیر تبشیری بودن دین مندائی و پرهیز از چند همسری و میل به کم‌فرزندآوری به لحاظ مشکلات معیشتی و نیز مهاجرت در اثر برخی نامهربانی‌ها و دور بودن چتر حمایت‌های رسمی - قانونی از آنان به پیر شدن این جمعیت صلح دوست دلباخته طبیعت پاک طینت و دوست داشتنی فرجامیده و در آینده‌ای نه چندان دور، از این گنج عظیم و میراث درخور و گرانبهای این سرزمین چیزی نخواهد ماند.

سید ضیاء الدین خرم‌شاهی

فروردین ۱۴۰۲ خورشیدی